

DEMOGRÁFIA

A női foglalkoztatottság összefüggése az első gyermek vállalásával Európában

Angela Greulich – Michael S. Rendall: Women's employment and first birth in Europe
Maryland Population Research Center Working Paper, 2021. július 1–53. o.

URL: <https://www.popcenter.umd.edu/research/working-papers/papers/pwp-mprc-2021-005f/view>

A korábbi szakirodalom szerint a magas jövedelmű országokban a foglalkoztatottság a nőknél több negatív, illetve kevesebb pozitív hatással van a termékenységre, mint a férfiaknál, ugyanakkor a nemek közti egyenlőség érvényesülése, a családbarát politika és a nők magasabb iskolai végzettsége csökkenti ezt a különbséget. A munkaanyag ezeket vizsgálja felül párkapcsolatban élők első gyermekeinek születésére vonatkozóan 24 országot illetően, a jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó panelfelvétel (EU-SILC) 2004 és 2017 közötti adatai alapján, az első szülés előtti 3 évig visszanyúló foglalkoztatottságot tartalmazó és prediktor változókat is felhasználva. A szerzők a teljes munkaidejű női foglalkoztatás pozitív hatását mutatják ki az első gyermek születésére és ugyanilyen hatást a férfi partnerek esetében.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, női foglalkoztatottság, SILC, európai összehasonlítás, oktatás, többszörös imputációk, regresszió

A nők foglalkoztatottsága kimutathatóan fontos magyarázó tényezője az európai országokban tapasztalt termékenységekülönbségnek. A magasabb női foglalkoztatottsági mutatóval rendelkező országokban magasabb a teljes termékenységi arány (TFR) (Engelhardt–Prskawetz [2004]; OECD [2011]; Oshio [2019]).

Mikroszinten ugyanakkor vegyesebb a kép a női foglalkoztatottság és a termékenység összefüggéséről. A korábbi empirikus vizsgálatok az országokat és időtartamokat illetően eltérőek, többnyire egy-egy országra korlátozódtak, 10–15 éves adatokkal. Azóta a gazdasági és társadalmi trendek szinte egységesen a nemek közti szerepek fokozott kiegyenlítődése irányában folytatódnak a munkaerőben való részvétel terén, bár jelentős különbségekkel a változások mértékében. A 2000-es évek első évtizedében például a legtöbb európai országban csökkentek a két nem közti bérkülönbségek.

További módszertani problémák is felmerülnek az eddigi vizsgálatokban. Az egyik, hogy a tanulmányok milyen időtávból, általában viszonylag közeli

időszakban figyelték meg a nők foglalkoztatását a szülés, illetve a fogantatás időpontjához képest. Nem is mindig derül ki ez a távolság, de néhány esetben a foglalkozási státus megállapítása a szülés előtt 1 évvel vagy akár kevesebb, mint 9 hónappal történt, amikor a nő már terhes volt. Ez endogenitási torzításhoz vezethet. Ezzel is összefüggésben merül fel az egyetlen országban és rövid időszakban végzett panelvizsgálatoknál a minta alacsony elemszáma és annak a statisztikai lehetőségnek az elvesztése, hogy a foglalkoztatás és termékenység leglényegesebb összefüggéseit feltárják. Végül a vizsgálatok a foglalkozási státust jellemzően egy adott időpontra vonatkoztatták, ami elégtelen ahhoz, hogy az egyén foglalkoztatásának időtartamát és stabilitását kimutassa. Gyakran felmerül ugyanis, hogy nem egyszerűen a foglalkoztatottság, hanem annak stabilitása és tartóssága meghatározó a gyermekvállalási döntések szempontjából. Ez a szempont ritkán szerepel a vizsgálatoknál, ráadásul a nemzetközi elemzéseket akadályozza, hogy a munkaszerződések tartalma és értelmezése eltérő (Vignoli et al. [2020]; Lass [2020]).

A fenti hiányosságok elkerülése érdekében az itt ismertetett tanulmány szerzői a foglalkoztatási változóra való megfelelő rálátás érdekében több egymást követő panelvizsgálati hullám megfigyelését célozták meg: 3-ra volt szükség minden első szülésre vonatkozóan, ha legalább teljes 1 éves, teljes munkaidős foglalkoztatást akartak figyelembe venni, és 4 hullámra, ha 2 teljes éves, teljes idős munkavégzéssel kellett számolni. A mintavételi korlátokat a több országra és évre vonatkozó megfigyelések, valamint a többszörös imputáció segítségével sikerült elhárítani. Ezek révén a tanulmány számos területen aktualizálja és helyesbíti a korábbi eredményeket. Eddig általános volt a negatív vagy zéró összefüggés megállapítása a női foglalkoztatottság és a termékenység között – a magasán kvalifikált és az erős családpolitikai rendszerekben élő nők kivételétől eltekintve –, itt a szerzők a nők teljes idejű, egész éven át tartó foglalkoztatása és az első szülés között az iskolázottság és az országok egészére vonatkozóan erős pozitív összefüggést találtak. Emellett azt is kimutatják, hogy ez az összefüggés a nők esetében erősebb, mint a férfiaknál.

A 4 csoportra (Nyugat-, Észak-, Dél- és Kelet-Közép-Európa országaira) vonatkozó, a tanulmányhoz kiindulási pontot és vitaalapot nyújtó szakirodalom megállapításainak részletes ismertetését itt egy bekezdésben foglaljuk össze. Nyugat-Európát tekintve általános megállapítás a negatív vagy nem létező összefüggés a női foglalkoztatás és az első szülés között, bár bizonyos feltételek mellett ennek az ellenkezőjére, a foglalkoztatás pozitív hatására is van korlátozottan bizonyíték, például Franciaország és Németország esetében (*Pailhe–Solaz [2012]; Kreyenfeld–Andersson [2014]; Inanc [2015]; Zhou–Kan [2019]*). Dél-Európában hasonló volt az általános helyzet, de Olaszországban és Spanyolországban pozitív összefüggést találtak a magas iskolázottságú nők esetében. Ugyanakkor e két országcsoportban a férfiak foglalkoztatottsága pozitívan hatott az első születekre. Ez kifejezetten erősen érvényesült a „férfi kenyérkereső” modellnél, ahol a férfi foglalkoztatott volt, a nő pedig nem, és a legmagasabb volt az első szülés valószínűsége a párok foglalkoztatottsági konfigurációi között (*Barbieri et al. [2015]*). Az észak-európai országok közül általában pozitív a női foglalkoztatás és az első szülés összefüggése Dániában és Svédországban, gyakorlatilag nincs ilyen Norvégiában, míg – a magasán képzett nők kivételével – inkább negatív Finnországban (*Kraval [2020]; Miettinen–Jalovaara*

[2020]; *Lundström–Andersson [2012]*). Végül a közép- és kelet-európai régióra vonatkozó egyetlen tanulmány szerint Lengyelországban nem volt kimutatható a női foglalkoztatás és az első szülés összefüggése (*Matysiak–Vignoli [2013]*).

Jelen tanulmány szerzői az EU-SILC 14 évének paneladatait használták fel vizsgálatukhoz. A felvétel egyéni és háztartási szintű helyzetek vizsgálatát teszi lehetővé olyan gazdasági és társadalmi változók révén, amelyek fontos tényezői a termékenységi döntések meghozatalának. Lehetőség van a háztartások tagjainak összevetésére, a nő adatainak a férfi partner (házas- vagy élettárs) és a gyermekek (ideértve az újszülöttet is) adataival való összekapcsolására. A vizsgálatba 24 országot vontak be, néhány kivétellel az Európai Unió és az Európai Gazdasági Térség országait, valamint Szerbiát. A panelvizsgálat 2004-2005-tel kezdődik (Svájc kivétel, ott 2011 a kezdő dátum). Egyes országok adatvédelmi korlátaik, mások kódolási és harmonizációs problémák, bizonyos kelet- és délkelet-európai országok pedig a termékenységi mérések torzításai miatt maradtak ki a vizsgálatból.

A vizsgálatban egységesen az EU-SILC első 4 hullámának adatait vették figyelembe a harmonizált paneladatok elérése érdekében, az elemzést a házasságban vagy férfi élettárral élő, 18–39 éves, még gyermektelen nőkre korlátozva. További feltétel volt, hogy a nő az első gyermeke fogantatásakor is még együtt éljen férfi partnerével, hogy csökkenti lehessen a termékenységgel összefüggő mintacsökkenés torzításait. Bár többszörös imputációt alkalmaztak az esemény időpontjának hiánya miatti cenzúrázott adatok (censored data) pótlására, a panelvizsgálati terv legalább 3 egymást követő év megfigyelését tartotta szükségesnek minden első szülésnek való kitettség esetén (*Rendall–Greulich [2016]*). Ez a 24 országban a 2004–2017-es időszakban végrehajtott EU-SILC adathalmaz mintáját az első születekre vonatkozóan összesen 12 060 megfigyelt évre korlátozta, de a teljes idős foglalkoztatás időszakának más megválasztásával, alternatív megfigyelési tervvel ez több mint kétszeresére növelhető.

Segédváltozóként a nők kora, családi állapota és iskolai végzettségének szintje került a vizsgálatba a szülésnek való kitettség kezdetét tartalmazó hullámban. Az iskolai végzettség 3 szintjét különböztették meg: az alacsony (iskola előtt, alapfokú oktatás első szintjét és a középiskola alsó tagozatának megfelelő), a középsintű (középfokú iskola

felső tagozatát, középiskola utáni nem felsőfokút – post-secondaryt) és a felsőfokút. A leíró statisztikáknál súlyozott mintaadatokat használtak, de a regressziós elemzéseknél ezt nem alkalmazták.

A továbbiakban egy logisztikus egyenlettel külön-külön becsülték a 3 iskolai végzettségi szinttel rendelkező nők helyzetét a 4 országcsoportban. Az észak-európai országokat általában az ideális munkavégzés és család közötti kompatibilitás példáiént tartják számon – ellentétben más európai országokkal –, továbbá a nyugat-európai országokban is kedvezőbb a munkavégzés és a család összhangjának lehetősége, mint Dél- és Kelet-Európa országaiban.

Az 1. táblázatban szereplő adatok – az empirikus elemzés kritériumainak és modelljeinek megfelelően – olyan nőkről szólnak, akik legalább 3 éve élnek partnerükkel és az együttélés kezdetétől számított legalább 2 évig gyermektelenek maradtak. A párban élők foglalkoztatottságát illetően továbbra is érvényesül a férfiak előnye, még a gyermekvállalás előtt is. A 18–39 éves, partnerrel élő nők között, akiknek a foglalkozási státusát egy legalább 12 hónapos időszakon keresztül figyelték meg 2 évvel az első fogantatás előtt, 65% volt egész évben teljes munkaidejű foglalkoztatott, míg ugyanez a férfi partnerek 79%-ára volt érvényes. A párok (házas- vagy élettársak) esetében 56%-nál volt mindkét fél egész évben teljes munkaidős alkalmazásban, 24%-nál csak a férfi partner, 9%-nál csak a nő, végül 11%-nál egyik fél sem volt teljes munkaidejű foglalkoztatott. Az így vizsgált, párkapcsolatban élő 18–39 éves nők közül 56% volt teljes munkaidejű foglalkoztatott mindkét teljes évben, 28% egyik évben sem, és összesen 15% csak a 2 év egyikében. A kontrollváltozók közül a családi állapotot tekintve némi többségben vannak a házások (58%) a házasság nélkül együtt élőkkel (42%) szemben. A nők medián életkora 31 év. Az elemzés kiemelt szempontja az iskolai végzettség, amely szerint a párkapcsolatban élő nők 51%-ának volt felsőfokú végzettsége, 38%-nak középfokú és csupán 11%-nak ennél alacsonyabb iskolázottsága.

Az alábbi ábra a nők és partnerük teljes munkaidős foglalkoztatottságát mutatja meg egy 12 hónapos időszakot tekintve 2 évvel a fogantatás éve előtt (bal oldali grafikon), valamint a relatív nemek szerinti különbséget (jobb oldali grafikon) a mintában szereplő összes országra – Portugália kivételével, mintájuk alacsony elemszáma (<30) miatt. Általános megállapítás, hogy Európában a férfi-nő párkapcsolatban élők közül a férfiak mindenütt nagyobb arányban

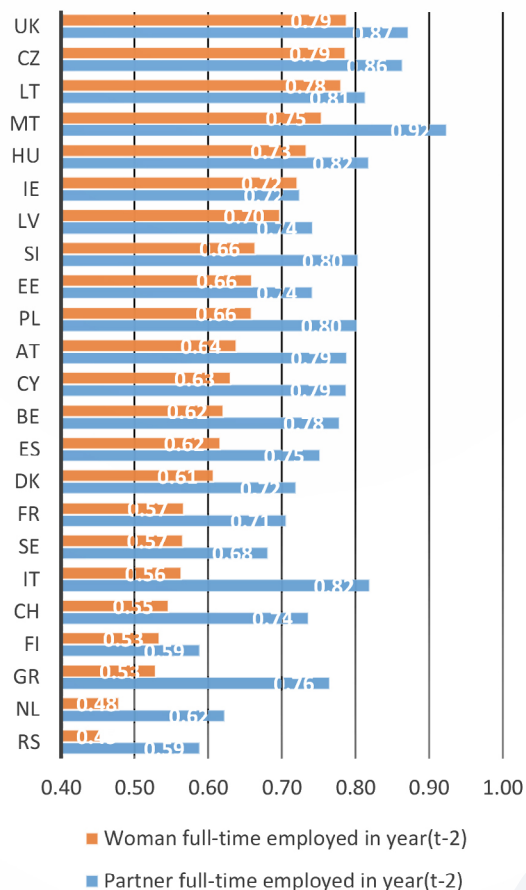
	Arány (súlyozott)
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben	0,65
A férfi partner teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben	0,79
Csak a férfi partner teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,24
Csak a nő teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,09
Mindketten teljes idejű foglalkoztatottak a t- 2 évben	0,56
Egyikük sem teljes idejű foglalkoztatott a t- 2 évben	0,11
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 3 évben	0,62
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 és a t- 3 évben	0,56
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 2 évben, de nem a t- 3 évben	0,09
A nő teljes munkaidőben foglalkoztatott a t- 3 évben, de nem a t- 2 évben	0,06
A nő nem volt teljes munkaidejű foglalkoztatott sem a t- 2, sem a t- 3 évben	0,28
Medián kor	31
Házas	0,58
Alacsony végzettség (középiskola alsó tagozatáig bezárólag)	0,11
Középfokú végzettség (középiskola felső tagozata, középiskolánál magasabb, de nem felsőfokú)	0,38
Felsőfokú végzettség	0,51
Minta elemszáma	12 060

1. táblázat: Leíró statisztikák

Megjegyzés: A minta 4431 olyan elemet tartalmaz, ahol a foglalkozási státus a t- 2 és a t- 3 évre is vonatkozik.

teljes idejű foglalkoztatottak, mint a nők, hangsúlyozva, hogy az első gyermek születése, illetve a nő első gyermekének születését eredményező teherbe esése előtti időszakról van szó. A férfi foglalkoztatottsági minták meglehetősen hasonlóak Európa országaiban (általában 70% feletti teljes idős, egész éves foglalkoztatási arányokkal), míg a női foglalkoztatás erősen eltér. Ez utóbbi arány 70% felett van az Egyesült Királyságban, Csehországban, Litvániában, Máltán és Magyarországon, miközben 50% alatti

Full-time employment rate

Hollandiában és Szerbiában. A nemek szerinti különbség többnyire viszonylag alacsony Kelet-Európában, általában magasabb Dél-Európában, valamint Nyugat-Európában, ez utóbbi csoportban Írország figyelemre méltó kivételével.

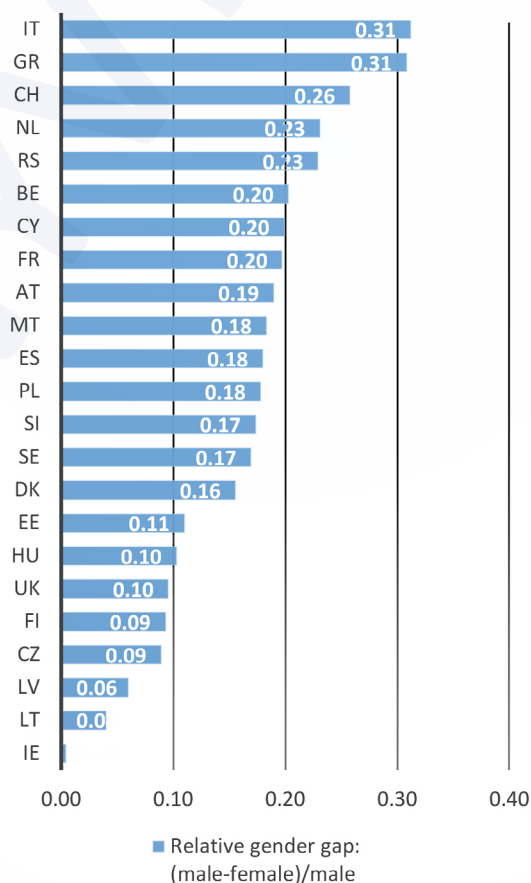
A következőkben regressziós eredmények alapján azt vizsgálják, hogy a nők és a férfiak teljes munkaidős, egész éves, az első szülés esélyének évét megelőző két éven át megfigyelt foglalkoztatása – hol külön-külön, hol pedig együttesen vizsgálva – hogyan befolyásolja az első szülés valószínűségét. A regressziós számítások kontrollként figyelembe veszik a családi állapotot (házasság vagy anélküli együttélés) és a kort. A fő cél itt annak megállapítása, hogy a teljes idős női foglalkoztatás és az első szülés között valóban pozitív összefüggés áll-e fenn, illetve hogy ez különbözik-e a férfiak teljes idős foglalkoztatása és a termékenység közti kapcsolattól. (A dolgozatban a teljes munkaidős foglalkoztatás egyben a teljes éven át tartó foglalkoztatást is jelenti.) A fő megállapítás, hogy a nők és a férfiak teljes idejű munkavállalása 12 hónapos megfigyelés alapján az első szülés előtt 2 évvel egymástól függetlenül is pozitív hatással van

1. ábra: Az első gyermek lehetséges fogantatása előtti teljes naptári év során teljes munkaidős foglalkoztatott nők és partnerük aránya, és a relatív nemenkénti különbség

Adatforrás: EU-SILC, 23 európai ország, 2004–2017.

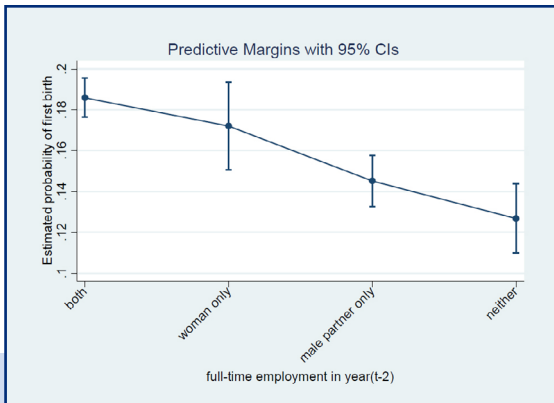
Az országok: Egyesült Királyság (UK), Csehország (CZ), Litvánia (LT), Málta (MT), Magyarország (HU), Írország (IE), Litvánia (LV), Szlovénia (SI), Észtország (EE), Lengyelország (PL), Ausztria (AT), Ciprus (CY), Belgium (BE), Spanyolország (ES), Dánia (DK), Franciaország (FR), Svédország (SE), Olaszország (IT), Svájc (CH), Finnország (FI), Görögország (GR), Hollandia (NL), Szerbia (RS).

Relative gender gap

az első gyermek megszületésére. Lehetőség van annak mérésére is, hogy melyikük teljes foglalkoztatásának hatása erősebb, illetve kimutatható, hogy mindkettejük teljes idős foglalkoztatásához képest azok az esetek, amelyeknél a nő nem teljes idejű foglalkoztatott, alacsonyabb szülési valószínűséggel járnak.

A legmagasabb előrejelzett első szülési valószínűség (0,186) mindkét fél teljes munkaidős foglalkoztatása esetén fordul elő, a legalacsonyabb (0,127)

2. ábra: Az első szülés várható valószínűsége a nő és férfi partnere foglalkoztatottsága szerint

(balról jobbra: mindkét fél; csak a nő; csak a férfi partner; egyikük sem)

Forrás: EU-SILC, 24 európai ország, 2004-2017.

Megjegyzés: A konfidenciaintervallumok átfedhetnek egymást, bár az együtthatók statisztikailag különbözőek.

3. ábra: Az első szülés várható valószínűsége a nők iskolai végzettsége és az első gyermek fogantatását megelőző kétévi teljes munkaidős foglalkoztatottsága szerint

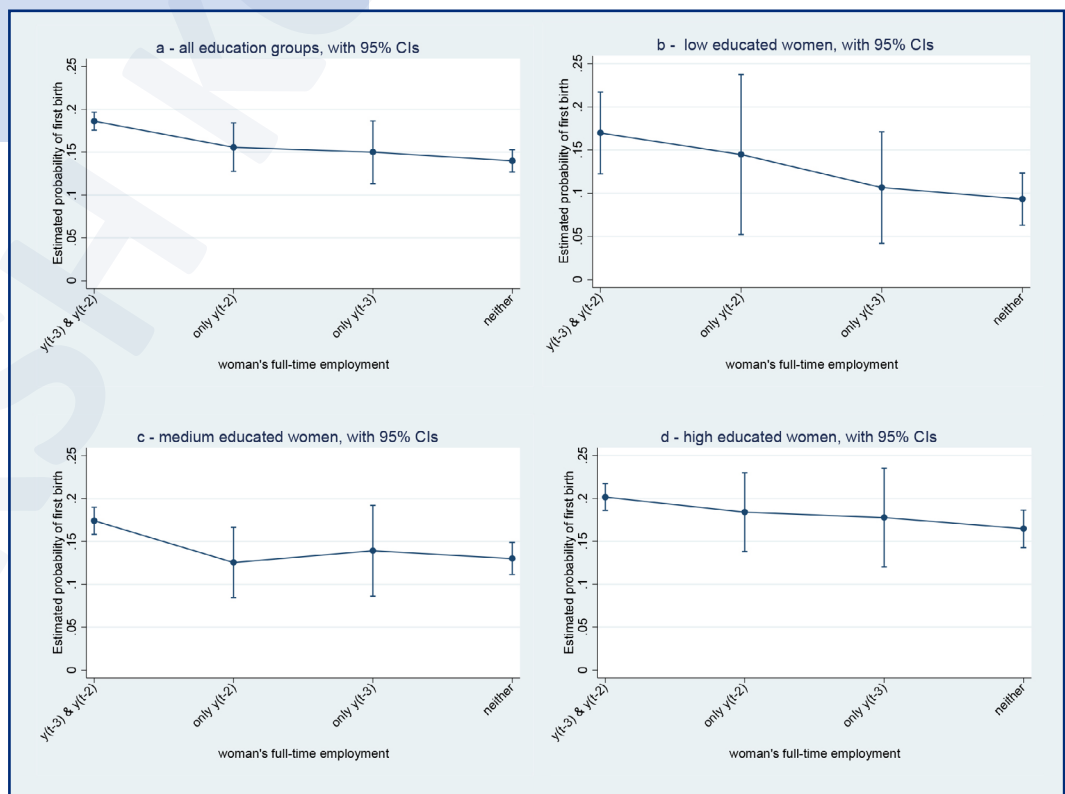
Adatforrás: EU-SILC, 24 európai ország, 2004-2017.

Megjegyzés: A konfidenciaintervallumok átfedhetnek egymást, bár az együtthatók statisztikailag különbözőek. Regresszióval kapott eredmények alapján készített grafikonok.

akkor, ha egyikük sem teljes munkaidős foglalkoztatott. A másik két esethez tartozó értékek a két számszerűen említett szélsőérték közé esnek.

A vizsgálat következő szempontja és változója a nők iskolázottsága, amelynek modelljeit és rövid leírását az összes iskolai végzettség, az alacsony, a közepes és a felsőfokú végzettségek esetén várható szülési valószínűségek összefüggésében mutatják be. Európában az első szülések iskolázottságtól való függésében mutatkozó különbségek elméleti és empirikus kezelése kapcsán kiemelendő, hogy a magasan kvalifikált nők esetében fokozott jelentősége van a stabil foglalkozási pálya elérésének az első gyermek vállalásának elhatározásakor. Az első szülés várható valószínűsége (amelyet más segédváltozók segítségével lehet becsülni) a teljes munkaidőben, mindkét teljes évben foglalkoztatott nők esetében a legmagasabb, az egyik évben sem teljesen foglalkoztatottak esetében a legalacsonyabb, míg a teljes munkaidős foglalkoztatásból frissen kikerült nőknél a második legalacsonyabb.

A nők iskolai végzettségének 3 szintjére végzett külön regressziók eredményei azt mutatják, hogy az iskolázottság általában nem moderáló tényezője a foglalkoztatás és az első szülések közötti összefüggésnek. Minden iskolai végzettségi kategóriában érvényes, hogy az egyik évben sem teljes idejű foglalkoztatott nők esetében jelentősen alacsonyabb az első

szülés valószínűsége, mint a mindkét évben teljes idejű foglalkoztatott nők esetében. A magasán képzett nők ugyanakkor foglalkoztatási státusuktól függetlenül magasabb valószínűséggel szülik meg első gyermeküket, mint a kevésbé iskolázottak. Az egyik évben sem foglalkoztatott és a mindkét évben foglalkoztatott nők közötti eltérés az alacsony végzettségűek esetében a leginkább szembeötlő. Mindez azt igazolja, hogy a foglalkoztatás pozitív hatása a termékenységre nem korlátozódik a felsőfokú végzettségűekre.

Az országok és régiók közötti összehasonlításokat illetően a regressziós együtthatók becslése azt mutatja, hogy inkább hasonlóságok, mint eltérések mutatkoznak a 4 országcsoport esetében. Általában az a konfiguráció a legkedvezőbb az első szülés szempontjából, ahol a nő és férfi partnere is teljes foglalkoztatásban van, a „mindketten teljes foglalkoztatásúak” és az „egyikük sem teljes foglalkoztatású” felállások között statisztikailag jelentős az eltérés mindegyik országcsoportban. A többi kategóriát illetően egyes régiók között vannak bizonyos különbségek.

A munkaanyag a korábbi, hasonló tárgyú tanulmányokkal szemben több szempontból újításokat

hozott: frissebb adatokat dolgozott fel, a nők foglalkoztatási helyzetét az első szüléshez képes hosszabb időtávon vizsgálta, a foglalkoztatás definícióját teljes munkaidőre és legalább 1 egész éves alkalmazásra korlátozta, továbbá csak olyan együtt élő heteroszexuális párokat vett figyelembe, akiknél az első szülés legalább 2 évvel párkapcsolatuk kezdete után következett be. Így elkerülhető, hogy az első gyermek születését eredményező fogantatás éppen a foglalkoztatás megfigyelésének időszakára essen. A megfigyelési időszak hosszának köszönhetően azt lehetett megállapítani, hogy a nő teljes munkaidős foglalkoztatása a megfigyelés időszakában statisztikailag szignifikáns mértékben pozitívan hatott az első szülés valószínűségére.

A vizsgálaton túlmenően a nemek szerepvállalásával kapcsolatos tényező lehet Európában a gazdasági bizonytalanság és a férfi munkanélküliség növekedése. A 2000-es évek gazdasági recessziója inkább a családon belüli egyenlőség modelljét erősítette a termékenységet preferáló hagyományos modellel szemben, mivel a gazdasági bizonytalanság fontossá tette a nők gazdasági szerepét.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- BARBIERI, P. – BOZZON, R. – SCHERER, S. – GROTTI, R. – LUGO M. [2015]: The Rise of a Latin model? Family and fertility consequences of employment instability in Italy and Spain. *European Societies*, 4. sz. 423–444. <https://doi.org/10.1080/14616696.2015.1064147>
- ENGELHARDT, H. – PRSKAWETZ, A. [2004]: On the changing correlation between fertility and female employment over space and time. *European Journal of Population*, 1. sz. 35–62. <https://doi.org/10.1023/B:EUIP.0000014543.95571.3b>
- INANC, H. [2015]: Unemployment and the timing of parenthood: Implications of partnership status and partner's employment. *Demographic Research*, 7. sz. 219–250. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.7>
- KRAVDAL, Ø. [2002]: The impact of individual and aggregate unemployment on fertility in Norway. *Demographic Research*, 10. sz. 263–294. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2002.6.10>
- KREYENFELD, M. – ANDERSSON, G. [2014]: Socioeconomic differences in the unemployment and fertility nexus: Evidence from Denmark and Germany. *Advances in Life Course Research*. 59–73. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.01.007>
- LAß, I. [2020]: The Effects of Non-standard Employment on the Transition to Parenthood Within Couples: A Comparison of Germany and Australia. *European Journal of Population*, 5. sz. 843–874. <https://doi.org/10.1007/s10680-019-09548-7>
- LUNDSTRÖM, K. E. – ANDERSSON G. [2012]: Labor market status, migrant status, and first childbearing in Sweden. *Demographic Research*, 25. sz. 719–742. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2012.27.25>
- MATYSIAK, A. – VIGNOLI, D. [2013]: Diverse effects of women's employment on fertility: Insights from Italy and Poland. *European Journal of Population*, 3. sz. 273–302. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9287-4>

- MIETTINEN, A. – JALOVAARA, M. [2020]: Unemployment delays first birth but not for all. Life stage and educational differences in the effects of employment uncertainty on first births. *Advances in Life Course Research*, 100320. 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100320>
- OECD [2011]: *Doing Better for Families*. Paris, OECD. <http://www.oecd.org/social/family/doingbetter>
- OSHIO, T. [2019]: Is a positive association between female employment and fertility still spurious in developed countries? *Demographic Research*, 45. sz., 1277–1288. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2019.41.45>
- PAILHÉ, A. – SOLAZ, A. [2012]: The influence of employment uncertainty on childbearing in France: A tempo or quantum effect? *Demographic Research*, 1. sz. 1–40. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2012.26.1>
- RENDALL, M. – GREULICH, A. [2016]: Multiple imputation for demographic hazard models with left-censored predictor variables: Application to employment duration and fertility in the EU-SILC. *Demographic Research*, 38. sz. 1135–1148. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.38>
- VIGNOLI, D. – TOCCHIONI, V. – MATTEI, A. [2020]: The impact of job uncertainty on first-birth postponement. *Advances in Life Course Research*, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100308>
- ZHOU, M. – KAN, M. Y. [2019]: A new family equilibrium? Changing dynamics between the gender division of labor and fertility in Great Britain, 1991–2017. *Demographic Research*, 50. sz. 1455–1500. <https://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2019.40.50>

A munkanélküliség hatása a párok különválására Németországban és az Egyesült Királyságban

Alessandro Di Nallo – Oliver Lipps – Daniel Oesch – Marieke Voorpostel: The effect of unemployment on couples separating in Germany and the UK
Journal of Marriage and Family, 2022. 1. sz. 310–329. o.

DOI: [10.1111/jomf.12803](https://doi.org/10.1111/jomf.12803)

Hat-e a munkanélküliség a heteroszexuális, együtt élő párok válásának kockázatára, összefüggésben a párok összjövedelmével, illetve azzal, hogy a férfi vagy a nő lett-e munkanélküli? Elvileg a munkanélküliség csökkentheti a különválás kockázatát, amennyiben az anyagi helyzet romlása merülhet fel, ugyanakkor növelheti a kockázatot, mivel stresszt válthat ki és rombolhatja a párkapcsolat minőségét. Ez utóbbi leginkább akkor igaz, ha a férfi válik munkanélkülivé vagy alacsony keresetűek veszítik el munkájukat. A szerzők a munkanélküliség válásra gyakorolt eltérő hatásait két országban végzett longitudinális háztartási panelvizsgálatok alapján állapítják meg. Mindkét országban szinte kétszeresre nő az éves különválási ráta a munkanélküliségi időszakok után, vagyis a munkanélküliség általában sérülékennyé teszi a párkapcsolatot.

TÁRGYSZAVAK: együtt élő párok, különválás, foglalkoztatás, munkanélküliség, longitudinális vizsgálatok, Németország, Egyesült Királyság

A szakirodalom négy fő szempontból vizsgálja a munkanélküliség lehetséges hatását a párkapcsolatok felbomlására. Az első, hogy a pénzügyi források csökkenésével a munkanélküliség megnöveli a különválás relatív költségét, ami ezért inkább visszatartó erő a különválással szemben. A második, hogy a munkanélküliség növelheti a különválás kockázatát, mivel fokozott stresszt idézhet elő, és ezáltal gyengíti a kapcsolat minőségét. Harmadik, hogy az összefüggés bizonytalan kimenetelű, akár egy egyszerű választás következménye, ha a háttérben álló jellemzők mind a munkavállalás, mind a párkapcsolat stabilitását akadályozzák. Végül a negyedik, hogy a két változó közötti oksági összefüggés akár fordított is lehet, amennyiben egy különválást követő instabilitás megnöveli a munkanélküliségi kockázatot.

Egyéni szinten a munkájukat elvesztő dolgozóknál nagyobb a szakítás valószínűsége. Ilyenkor a párkapcsolat felbomlásának kockázatát főleg a fokozott stressz növeli meg, amely erősebb hatást gyakorol, mint a

válással járó pénzügyi terhek. A munkanélkülivé válás stresszfokozó élethelyzet, amely negatívan hat a jövedelemre, a társadalmi státusra, az önbecsülésre és az egészségre (Paul et al. [2018]). Ráadásul a sok esetben vele járó gazdasági nehézségekkel együtt erőteljes külső stresszforrás is a párkapcsolatban, az alkalmazkodási problémák megoldásának képességet követelve mindkét fél részéről, hogy sikerrel küzdhessenek meg a kapcsolat lehetséges válságával.

További magyarázat a munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlása közötti összefüggésre, hogy a munkájukat elvesztő személyek sok esetben azért hajlamosak a különválásra, mert sajátos csoporthoz tartoznak, mint például a fiatalok, alacsony iskolázottságúak vagy a szakképzettséget nem igénylő munkát végzők, akiknél nagyobb mind a munkanélkülivé válásnak, mind a párkapcsolat felbomlásának a valószínűsége.

Végül, ami a fordított oksági kapcsolatot illeti, előfordul, hogy a munkanélküliség okozta stressz

idézi elő a különválást, más párok esetében viszont a különválás negatív következményei gyűrűznek be a munka világába és növelik meg a munkanélkülíválás rizikóját.

A munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlása közti összefüggést egyéni szinten elemző vizsgálatok nagy többsége szerint a munkájukat elvesztő dolgozók nagyobb valószínűséggel válnak el társuktól. Erre találtak jellemző példákat a skandináv országokban, Németországban, az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban is. A fentiek alapján a szerzők több hipotézist állítottak fel.

1. hipotézis: Egy munkanélküliségi időszak megnöveli egy párkapcsolat felbomlásának esélyét együtt élő heteroszexuális párok esetében.

A kapcsolat felbomlásának kockázata függ attól, hogy a férfi vagy női partner válik-e munkanélkülív, ugyanis a munkanélküliség megélése és következménye nagyban függ a nemtől. A férfiaknál azért lehet erősebb a hatás, mert ők gyakrabban a háztartás fő keresői. A foglalkoztatottság nem csupán a pénzügyi források eszköze, hanem társadalmilag meghatározott és egyéntől is függő, fontos pszichoszociális szükségleteket elégít ki. A munkanélküliség megéléseinek különbözősége a két nem között azzal is összefügg, hogy strukturálisan eltérő pozíciót viselnek mind a családban, mind a munkaerőpiacon (Strandh et al. [2013]). A női identitást gyakran kevésbé tartják függőnek a munkavállalástól, és a nők jövedelme másodlagosnak számíthat a családban. A férfiaknak viszont a munkavégzéssel kapcsolatos erősebb azonosulásuk miatt a munkanélküliség megtapasztalásával általában erősebben sérül az önbecsülésük, nehezebben viselik az ezzel járó stigmatizációt, és mindez rávetül párkapcsolataikra is. Általánosabban megállapítható, hogy a munkanélküliség megtapasztalásának eltérő tartalma a férfiak és nők között a társadalmi kontextus függvénye, így például a munkanélküliség és a párkapcsolat felbomlásának összefüggésében mutatkozó különbségeket nagyban meghatározza, hogy milyen mértékben érvényesül a nemek közti egyenlőség a munkában és a családban.

A vizsgálatban szereplő mindkét országra igaz, hogy a munkaerőpiacon a nemek közti egyenlőtlenség érvényesül, amennyiben a nők álláshelyei kevésbé stabilak, több köztük a részmunkaidős és marginális foglalkoztatású, és átlagosan alacsonyabb a fizetésük is (Dieckhoff et al. [2015]). Így a munkanélkülív nők a

férfiakhoz képest mindkét országban nehezebben és alacsonyabb összegekkel juthatnak munkanélkülívégi segélyhez, továbbá általában nehezebben térhetnek vissza a munkanélkülívégből a foglalkoztatottak közé.

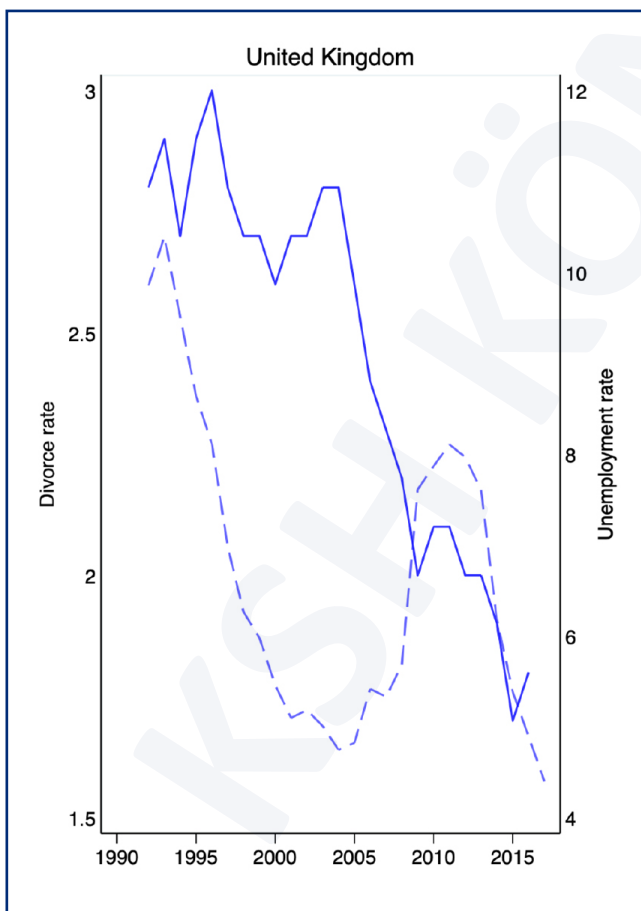
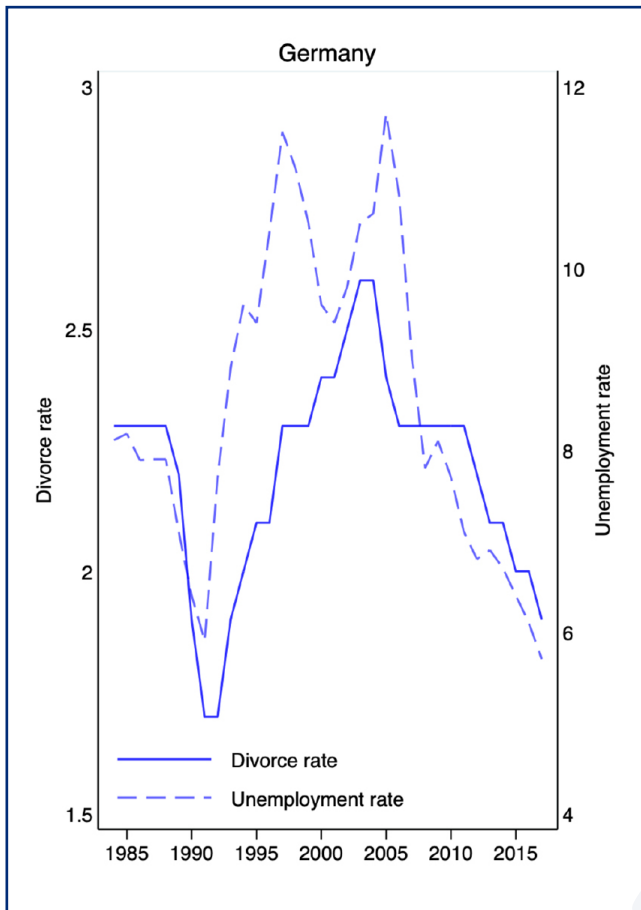
2. hipotézis: Egy munkanélküliségi időszak megnöveli a pár különválásának veszélyét, ha a férfi partner válik munkanélkülív.

A munkanélkülív párkapcsolatokra gyakorolt hatását vizsgáló tanulmányok általában kiemelik a gazdasági nehézség meghatározó szerepét a mindkét félben növekvő depresszió és aggodalmaskodás kialakulásában, a házasság stabilitásának gyengülésében (Price et al. [2002]; Weckström [2012]). Egy olyan negatív élethelyzet, mint a munkanélkülív időszak több-kevesebb stresszel jár, összefüggésben az érintett anyagi forrásaival is, azaz eltérő hatásokkal járhat a párkapcsolat stabilitására a háztartás jövedelmétől függően. Míg a párkapcsolat stabilitását erősítik a személyek meglévő anyagi forrásai, az alacsony jövedelmű háztartásban élők a párkapcsolat felbomlása szempontjából is nagyobb kockázatnak vannak kitéve, ha a társak egyike munkanélkülív lesz.

A korábban magasabb elismertségű állásokban alkalmazott személyek valószínűleg jobban megszenvedik a munkanélkülívét, mivel vonzó, identitásuk szempontjából is központi fontosságú álláshelyet veszítettek el és megbélyegzettnek érezhetik magukat. Ugyanakkor az ilyen személyeknek nemcsak jobb anyagi háttérük van, hanem valószínűleg megfelelő túlélési stratégiájuk is.

3. hipotézis: A munkanélkülív megélése inkább növeli a párkapcsolat felbomlásának veszélyét az alacsony jövedelmű, mint a magasabb jövedelmű háztartások esetében.

A munkanélkülívét nyilvánvalóan könnyebben viselik azok a dolgozók, akik megfelelő pénzügyi támogatásban részesülnek, mint azok a sorstársaik, akik alacsony összeget kapnak vagy nem jutnak ilyenhez. A bismarcki elven működő munkanélkülívégi támogatás a korábbi munkajövedelmekkel arányos juttatást nyújt, vagyis konzerválja a dolgozók státusa közötti korábbi különbségeket. A brit jóléti állam ezzel szemben az elszegényedéssel szemben igyekszik fellépni, olyan minimáljövedelem-rendszer alkalmazásával, amelyben többnyire átalánydíjas juttatást nyújtanak. Következésképpen a németországi munkanélkülív juttatások a korábbi munkabér 60%-át biztosítva sokkal

magasabbak, mint az Egyesült Királyságban, ahol ez az arány csupán 34%, és a jogosultság időtartama is kétszer hosszabb Németországban (12 hónap 6 hónappal szemben) (OECD [2020]).

A jövedelem gyengébb védelmét az Egyesült Királyságban részben ellensúlyozza a dinamikusabb munkaerőpiac, amely a munkanélkülieknek gyorsabb visszajutást tesz lehetővé a munkavégzéshez. Németországban a munkanélküliek közel fele több mint egy évet tölt állás nélkül, míg ez az Egyesült Királyság esetében mindössze negyedükre érvényes (OECD statistics, <https://stats.oecd.org/>).

A nők munkaerőpiaci helyzetének összehasonlítását illetően megállapítható, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás esetükben elterjedtebb Németországban, és a nemek közötti bérkülönbség is itt a nagyobb (Leschke–Jepsen [2011]). Ha a nyugati országokat növekvő sorrendbe állítjuk aszerint, hogy mennyire tekintik a férfit a fő kenyérkeresőnek, az Egyesült Királyság 29 közül a 8., Németország a 12. helyet foglalja el. (Gonalons-Pons–Gangl [2021]). Mindkét ország konzervatívabb a skandináv országoknál, de kevésbé konzervatív, mint a mediterrán és a kelet-európai országok.

Az Egyesült Királyságban az 1980-as és '90-es években sokkal magasabb volt a válási arány a németországinál, majd a 2000-es évektől ez folyamatosan csökkent, és a 2010-es évtizedre valamivel a németországi alá süllyedt (2016-ban az 1000 főre jutó válások száma az Egyesült Királyságban 1,8, Németországban 2,0 volt). 2011-ben a két országban közel azonos (63 és 61%) volt az élettársi, házastársi vagy regisztrált párkapcsolatban élő felnőtt népesség aránya is. Mindez arra utal, hogy a két országban hasonlóak a párkapcsolatok létrejöttének és felbomlásának folyamatai. A fenti ábra tanúsága szerint az utóbbi évtized során a munkanélküliségi ráták se nagyon tértek el egymástól a két országban.

Az elemzésekhez a szerzők olyan háztartási panelvizsgálatokra építettek, amelyek a személyekre és a háztartásokra vonatkozóan évenkénti adatokat

1. ábra: Válási (folytonos görbék) és munkanélküliségi (szaggatott görbék) arányok (%) Németországban (bal oldali grafikon) és az Egyesült Királyságban (jobb oldali grafikon)

Forrás: Eurostat.

szolgáltatnak: Németországban a Társadalmi-gazdasági Panelvizsgálat (SOEP) 1984 és 2018 közötti, az Egyesült Királyságban a Brit Háztartási Panelvizsgálat (BHPS) és egy másik évenkénti longitudinális adatgyűjtés (UKHLS) 1991 és 2018 közötti adatait elemezték. Ezek a felvételek a háztartás minden tagjára, így az együtt élő pár mindkét tagjára is kiterjedtek.

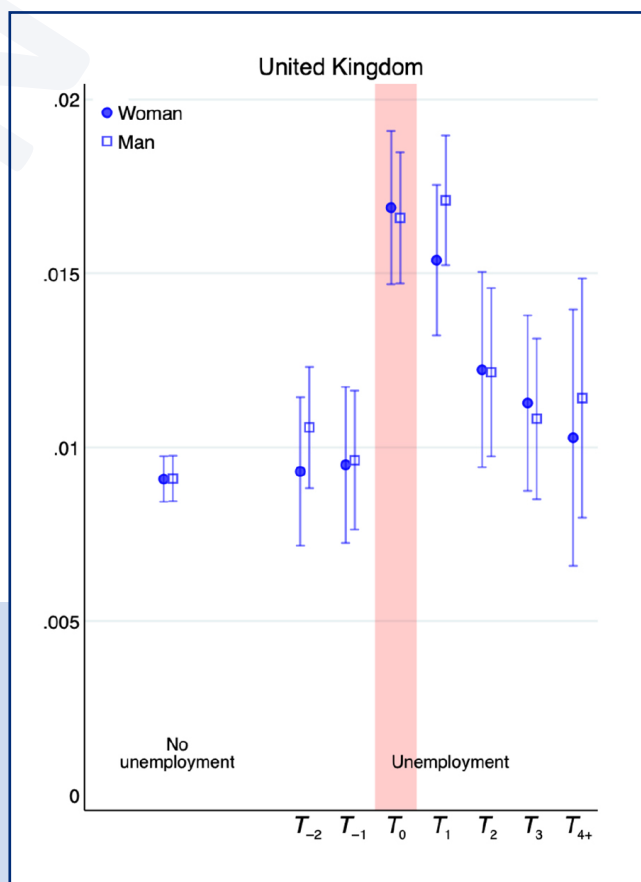
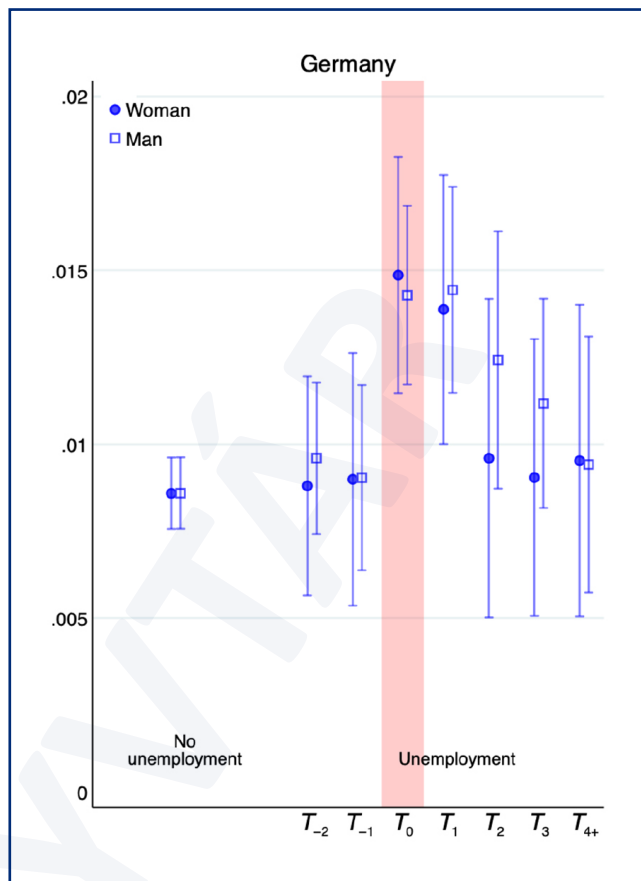
Implicit kontrollcsoportnak azokat az együtt élő párokat tekintették, amelyeknek a tagjai ugyanabban az időpontban nem voltak munkanélküliek. Náluk tehát vagy mindkét fél folyamatosan foglalkoztatott volt, vagy egyikük folyamatos alkalmazásban volt és együtt élt egy nem foglalkoztatott társsal.

A fő független változó egy munkanélküliségi szakasz, amelyet úgy definiáltak, mint a párcapcsolatban élők bármelyikének a foglalkoztatotti státusból a munkanélküliségbe való átkerülését. A német SOEP esetében a személyek az éves felvételkor nyilatkoztak a havonkénti foglalkoztatottsági helyzetükről. Az Egyesült Királyság adatgyűjtéseinél (BHPS és UKHLS) a személyi kérdőív alapján lehetett rekonstruálni az adatszolgáltató munkavégzési aktivitási helyzetét a felvétel időpontjára vonatkozóan, valamint minden munkaerőpiacon eltöltött időszakra, amely az előző évi adatszolgáltatás óta eltelt. Így az elemzésben minden munkanélküliségi időszakot figyelembe lehetett venni.

A jövedelemtől függő eltérő hatások elemzéséhez a vizsgálatba bevont mintát 3 rétegbe, jövedelmi tercilekbe sorolták, amelyek meghatározásának alapja a munkanélküliségi időszak kezdete előtt 2 évvel mért háztartási jövedelem volt. Ezt a jövedelmet a vásárlói árindexszel deflálták, és a háztartás méretének megfelelően kiigazították az OECD egyenértékűségi skáláját felhasználva, vagyis 1-gyel súlyozva a válaszadót, 0,5-del a többi ott élő felnőttet, és 0,3-del a gyerekeket.

2. ábra: A párcapcsolatok felbomlásának prediktív éves valószínűsége a férfiak és nők munkanélkülisége szerint Németországban (1984–2008) és az Egyesült Királyságban (1991–2018)

A munkanélküliségi kategória itt azt jelenti, hogy az egyik élet- vagy házastárs munkanélküliségi időszakot élt meg, a nem munkanélküli párcapcsolatban pedig egyik fél sem volt ilyen helyzetben. A férfi–nő különbség tesztsjei nem mutatnak kirívó eltéréseket.

A leíró statisztikák szerint az Egyesült Királyságban a párok 27%-a tapasztalta meg a munkanélküliséget, míg Németországban 25%-uk. A párkapcsolatok szétválásának aránya az Egyesült Királyságban 15, Németországban 13% volt.

Kontrollváltozókként az egyén szintjén figyelembe vették a kort, mindkét fél iskolai végzettségét (Németországban az ISCED összevont főcsoportjait, az Egyesült Királyságban saját, de összehasonlítható kategóriákat alkalmazva), valamint a foglalkozást (Németországban az ISCO főcsoportjai, az Egyesült Királyságban némileg más, de azonosítható nomenklatúra szerint). A párkapcsolat szintjén még hozzáadták a felvétel évét, a háztartásban élő és a korábbi kapcsolatokból született gyermekek számát, a családi állapotot (együtt élő vagy házas), a párok összjövedelmét, a munkaerőpiaci státust (egyik vagy mindkét partner foglalkoztatott), valamint egy esetleges korábbi munkanélküliséget. További szempont volt a két partner közötti korkülönbség, és alkalmaztak egy dummy változót is az azonos vagy különböző iskolázottsági szintre.

Becslést készítettek az egyik partner munkanélküliségének a párkapcsolat felbomlására gyakorolt hatásáról egy eseménytörténeti logit modell segítségével. Tesztelték az első hipotézist, mely szerint egy munkanélküliségi időszak megnöveli egy azt követő szétválás kockázatát.

Hasonló vizsgálat készült a jövedelmi tercilek szerint is, amely szerint a legalacsonyabb tercilben lévő párok esetében rendszerint magasabb volt a különválás kockázata, mint a középsőben, és a középsőben valamivel magasabb volt ez a kockázat, mint a felső tercilben. Az eltérések nagyobbak voltak az Egyesült Királyságban, mint Németországban, de mindkét országra igaz, hogy az alsó és felső tercilekbe tartozók válási arányai közötti különbség jelentős volt.

A szerzők úgynevezett robusztussági teszteket végeztek, például a nemek munkanélküliségének eltérő hatását illetően, azt az elméleti várakozásukat ellenőrzendő, hogy a férfi munkanélkülivé válása bomlasztóbb hatású a párkapcsolatra, mivel többnyire ő biztosítja a magasabb jövedelmet a háztartás számára. Az derült ki, hogy amennyiben a férfi és a nő hasonló összeget keres, a férfi munkanélküliségi időszaka nem lesz olyan romboló hatású a párkapcsolatra, mivel nem okoz drámai változást a gazdasági körülményekben.

Egy másik teszt során megkülönböztették a párkapcsolatokat jogi helyzetük szerint, azaz hogy házaságban vagy anélkül élnek-e együtt. Ez azt igazolta,

hogy a házasság nélkül együtt élő párok esetében nagyobb volt a különválás veszélye.

Dilemmát okozott az is, hogy sok munkanélküliségi időszak rövid ideig tartott, és így nem vezetett súlyosabb szociális és gazdasági következményekhez. Ezért a vizsgálati modellt úgy alakították át, hogy csak a legalább 4 hónapig tartó munkanélküliségi szakaszokat vették figyelembe. Ez a változat időben ugyanazt a mintázatot adta, csupán a hatás mértéke lett némileg nagyobb.

Végül azt is vizsgálták, hogyan viszonyulnak az egyéni szinten mért adatok ahhoz a megállapításhoz, hogy az aggregált munkanélküliségi arányok növekedése mellett csökkennek a válási arányok. Ehhez a két ország paneladataiból számított, regionális válási arányok mellé odatették az Eurostattól kapott regionális munkanélküliségi rátákat. Ezzel regressziós modellt tudtak készíteni a 16 német szövetségi tartományra és 12 brit régióra egy 26 éves időszakra (1992–2017).

Amennyiben igaz, hogy az együtt élő párkapcsolat egyik fő előnye a közös fogyasztás és a kedvezőtlen életeseményekkel szembeni nagyobb biztonság, a munkanélküliségnek csökkentenie kellene a különválás kockázatát. A munkanélküliség ugyanakkor gazdasági bizonytalanságot és lelki stresszt okoz, amivel ronthatja a kapcsolatok minőségét, növelve a szakítások kockázatát.

Áttekintve az eddigieket, a számítások azt mutatják, hogy a munkanélküliség mindkét országban növeli a különválások kockázatát, a válási arány 0,5 százalékponttal nőtt a munkanélküliségi időszakot követő 2 évben. A panel regressziók szerint a párkapcsolatok megszenvedték mind a férfi, mind pedig a nő munkanélkülivé válását az utóbbi évtizedben. Az elemzés csak részben igazolta, hogy az alacsony jövedelmű háztartásokban valószínűbb a különválás, mint a magas jövedelműekben. Végül megállapították, hogy a két ország válási arányai hasonlóak az olyan párkapcsolatok esetében, amelyekben legalább 2 éve éltek együtt és a munkanélküliség csaknem olyan destabilizáló hatású volt Németországban, mint az Egyesült Királyságban.

Családszociológiai szempontból a fő üzenet, hogy a párkapcsolatok összetartása helyett a munkanélküliség inkább sérülékenyebbé teszi őket, függetlenül attól, hogy melyik fél veszíti el az állását, illetve hogy milyen a háztartás anyagi helyzete. Ezzel együtt megfigyelhető a nők munkaerőpiaci helyzetének változása, az eltávolodás a párkapcsolat stabilitását jelentő, hagyományos, dominánsan férfi keresős modelltől

egy új, a nemek szerepének egyenlőségét megvalósító modell felé, amelyben mindkét fél munkavégzése erősíti a partnerkapcsolat stabilitását.

A szerzők ajánlása, hogy vizsgálatuk korlátain túl lépve a következő kutatások használjanak bővebb mintákat, például országos nyilvántartási adatokat, amelyekkel több kapcsolatot lehet felderíteni a társadalmi rétegezettség, a munkanélküliség és a párkap-

csolatok stabilitása között. Ehhez a panelvizsgálatok mintáiban viszonylag kevés volt a munkanélküliséget megelőző párkapcsolat. Az is lehetséges, hogy felülbecsülik a női munkanélküliség hatását a válásokra, amennyiben főleg a stabil állásokban lévőkkel számolnak és nem veszik figyelembe a marginális helyzetben lévő dolgozókat.

RÓZSA GÁBOR

IRODALOM

- DIECKHOFF, M. – GASH, V. – MERTENS, A. – ROMEU-GORDO [2015]: Female atypical employment in the service occupations: A comparative study of time trends in Germany and the UK. In Eichorst, W. – Marx, P. (szerk.): *Non-standard employment in post-industrial labour markets*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing. 353–377. <https://doi.org/10.4337/9781781001721>
- GONALONS-PONS, P. – GANGL, M. [2021]: Marriage and masculinity: Male bread-winner culture, unemployment, and separation risk in 29 countries. *American Sociological Review*, 3. sz. 465–502. <https://doi.org/10.1177/00031224211012442>
- LESCHKE, J. – JEPSEN, M. [2011]: The economic crisis – Challenge or opportunity for gender equality in social policy outcomes? A comparison of Denmark, Germany and the UK. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2221837>
- OECD [2020]: *Benefits in unemployment, share of previous income (indicator)*. Paris, OECD Publishing. <https://data.oecd.org/benwage/benefits-in-unemployment-share-of-previous-income.htm>
- PAUL, K. I. – HASSEL, A. – MOSER, K. [2018]: Individual consequences of job loss and unemployment. In Klehe, U. C. – van Hooft, E. A. (szerk.): *Oxford handbook of job loss and job search*. Oxford, Oxford University Press.
- PRICE, R. H. – CHOI, J. N. – VINOKUR, A. D. [2002]: Links in the chain of adversity following job loss: How financial strain and loss of personal control lead to depression, impaired functioning, and poor health. *Journal of Occupational Health Psychology*, 4. sz. 302–312. <https://doi.org/10.1037//1076-8998.7.4.302>
- STRANDH, M. – HAMMARSTRÖM, A. – NILSSON, K. – NORDENMARK, M. – RUSSEL, H. [2013]: Unemployment, gender and mental health: The role of the gender regime. *Sociology of Health & Illness*, 5. sz. 649–665. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2012.01517.x>
- WECKSTRÖM, S. [2012]: Self-assessed consequences of unemployment on individual wellbeing and family relationships: A study of unemployed women and men in Finland. *International Journal of Social Welfare*, 4. sz. 372–383. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00829.x>

A németországi mikrocenzus lehetőségei és korlátai a menekültek háztartás- és lakásstruktúrájának értékelésére

Sonja Haug – Simon Schmidbauer: Haushalts- und Wohnstrukturen von Geflüchteten in Deutschland – Möglichkeiten und Grenzen der Auswertung des Mikrozensus *Wirtschaft und Statistik*, 2022. 1. sz. 83–96. o.

URL: <https://www.destatis.de/DE/Methoden/WISTA-Wirtschaft-und-Statistik/2022/01/haushalts-wohnstrukturen-012022.html>

A Németországba érkezett menekültek demográfiai alapadatait a 2017. évi mikrocenzus kérdőíve alapján dolgozták fel. Egymástól eltérő a magán- és a közösségi (intézeti) háztartásokban lakó menekültek adatainak köre és lefedettsége. Az adminisztratív adatforrás szerint regisztrált menekültek egy része olyan közösségi háztartásban lakik, amelyre a mikrocenzus nem terjedt ki, a felmérésből kimaradtak torzíthatják a hivatalos demográfiai mutatókat. Panelvizsgálatok egészítik ki a menekültekre vonatkozó 2017. évi statisztikai adatgyűjtést.

TÁRGYSZAVAK: adminisztratív adatbázis, menekült, bevándorló, mikrocenzus háztartási adatai, mikrocenzus személyi adatai, területi bontás, Németország, 2017

A németországi mikrocenzus jogszabályai a 2016 utáni felmérésekre a korábbtól eltérő adatkört tartalmaznak. Felmérik a külföldi állampolgárok, ezen belül a magán- és a közösségi háztartásokban élő menekültek adatait is. A bevándorolt népesség időponti és területi bontású személyes adatai az adminisztratív, a szociológiai kutatási, valamint a hivatalos statisztikai források alapján elemezhetők.

A Németországba bevándorlók státusa megállapítható a mikrocenzus *magánháztartási* kérdőívének válasza alapján, megjelölik a személyek bevándorlással kapcsolatos státusát is:

- foglalkoztatott, munkavállaló; a beutazása előtt megtalálta a munkahelyét;
- foglalkoztatott, munkavállaló; a beutazása előtt nem talált munkahelyet;
- oktatási célú a tartózkodás (képzés, továbbképzés);
- családdegysítő célú a tartózkodás (családtagjával érkező, azt követő személy);
- családalapító célú a tartózkodás (Németországban élő házastársa, illetve partnere a személy);
- menekült (indoka lehet szökés, üldözés, kiutasítás, menedékkjog kérelme);

tás, menedékkjog kérelme);

- letelepedés a szándéka, az Európai Unió tagállamából szabadon érkező személy esetén;
- egyéb célú bevándorlás.

A szakpolitikai program része a menekültek családdegysítése, a kormányzat támogatja a kiskorú menekültek társadalmi beilleszkedését a helyi intézményekkel (*Vaghri [2019]*).

Az összeírt menekült tartózkodási helye	A válaszolók száma, 1000 fő	A válaszolók megoszlása, %
	Magánháztartás	775,0
Közösségi háztartás	90,6	10,5
Összesen	865,6	100

1. táblázat: A mikrocenzusban válaszoló menekült státusúak a háztartás jellege szerint Németországban, 2017

	A menekült személy tartózkodási helye		
	Magán-háztartás*	Közösségi háztartás*	Összesen
A felmérés válaszai összesen, 1000 fő	775,0	90,6	865,6
Életkor szerinti mutatók, év			
Átlag	24,9	24,9	24,9
Szórás	13,7	14,5	13,8
Medián	25	24	24
Nemek szerinti megoszlás, %			
Férfi	66,4	79,3	67,7
Nő	33,6	20,7	32,3
Családi állapot szerinti megoszlás, %			
Egyedülálló	62,0	79,5	63,8
Házaspárkapcsolatban	35,5	19,3	33,8
Elvált vagy özvegy (párkapcsolatban is)	2,5	1,2	2,4

2. táblázat: A mikrocenzusban összeírt menekültek életkor, nemek és családi állapot, továbbá a háztartás jellege szerint Németországban, 2017

*A férfiak számaránya több mint 66%, az egyedülállók részesedése 62%-nál nagyobb mindkét tartózkodási helyen. A válaszoló menekültek életkor szerinti mediánja 25, illetve 24 év, ez a németországi aktív korú népesség távlati alakulását tekintve lényeges változó.

A közösségi háztartáson felmért bevándorló kérdései szűkebbek, mint a magánháztartásban élő a mikrocenzus új (2016. decembertől hatályos) németországi törvénye szerint. A közösségi háztartás munkatársa a következő személyes adatokat a rendelkezésre álló nyilvántartásnak megfelelően közli, a bevándorlók nyelvtudása ugyanis rendszerint nem kielégítő a válaszoláshoz:

- a tartózkodás helye (település, annak része);
- a közösségi háztartás jellege;
- a bevándorló személy születésének naptári éve, hónapja;
- a személy neme;
- a személy családi állapota;
- a személy állampolgársága;
- a közösségi szállás a bevándorlónak állandó vagy átmeneti lakóhelye;
- a személynek van-e külföldi lakása;
- a személy tartózkodásának jellemző státusa.

A külföldi személy státusa a felmérés időpontjában többféle lehet a bevándorlás németországi (tartózkodási, menekültügyi és egyéb) adminisztratív adatállománya szerint:

- a menekült státus iránti kérelmét beadta;
- megindult a menedékkérellem elbírálása;
- Németország menedékkérelmet adott;
- a menedékkérelmet elutasították Németországban.

3. táblázat: A mikrocenzus magánháztartásainak száma és átlagos nagysága a lakók állampolgársága* szerint Németországban, 2017

	Németországi magánháztartás			
	Magánháztartás*	Külföldivel		Összesen
		Menekülttel	Egyéb bevándorlóval	
Mikrocenzus válaszai, 1000 háztartás	30 040,5	396,0	8286,0	38 722,5
A háztartás átlagos nagysága, fő	1,90	2,40	2,38	2,01
Szórás, fő	1,05	1,77	1,33	1,14

A 2017. évi mikrocenzusban válaszoló menekültek közel 90%-a magánháztartásban lakott.

Mérhető a menekültek életkor és nemek szerinti összetétele és a családi állapota, azonban a magánháztartásban lakó menekült a mikrocenzus részletes kérdőívére válaszolt, a közösségi háztartás

kérdőívét viszont ennél kevesebb változót ír elő.

A mikrocenzus közel 39 millió németországi háztartást írt össze 2017-ben, ebből 30 millióban csak német állampolgárok élnek, közel 8,7 millióban bevándorolt személyek (is), ezen belül közel 400 ezer magánháztartásban élnek menekültek.

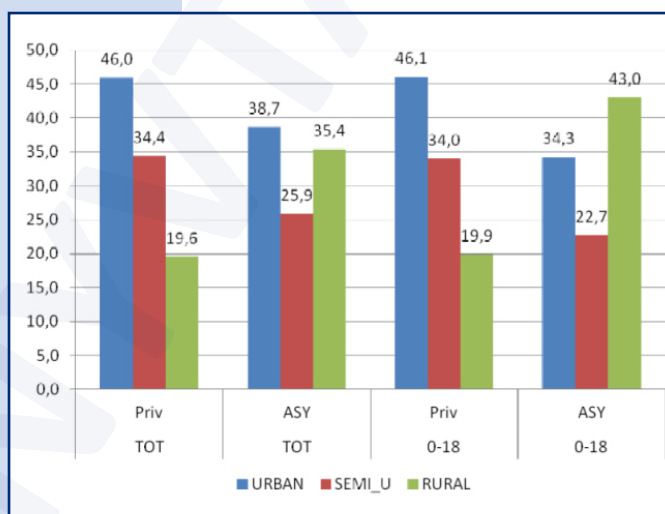
1. ábra: A magánháztartások megoszlása a lakók állampolgársága* és a háztartásban élők száma szerint Németországban, 2017, százalék (csoport összesen = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások lakóinak állampolgárságát a diagramok a 3. táblázat oszlopai szerint jelölik: a magánháztartás tagjainak száma a minta egészében (TOT), ebből: egyéb bevándorlóval (MIG), menekülttel (ASY) és bevándorló nélkül (DEU). A háztartás tagjainak száma (H_1, H_2 stb.) a függőleges tengely jelölése szerinti. A DEU kategória háztartásainak negyötöde legfeljebb kétszemélyes, ugyanakkor a menekülteké (ASY) 3 vagy több személyt tartalmaz a minta mintegy 38%-ában.

2. ábra: Az összes válaszoló (TOT) és a kiskorú menekültek (018) számaránya a lakóhely térségének 3 típusa* és jellege (Priv, ASY) szerint Németországban, 2017, százalék (válaszolóok száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások (Priv) és a közösségi háztartások (ASY) térsége az Eurostat georeferencia rendszerének típusai szerint: városi (URBAN), városihoz hasonló (SEMI_U) és vidékies (RURAL). A bal oldali két diagramsorozat a válaszoló összes menekült (TOT), a jobb oldaliak ebből a kiskorú menekült válaszolóok (0–18) százalékos számaránya.

A bevándorlót tartalmazó és nem tartalmazó németországi magánháztartások tagjainak száma összehasonlítható a mikrocenzus adataival.

A magán- és közösségi háztartásban összeírt menekült lakóhelye 3 nagy csoportba sorolható. A válaszoló menekült lakóhely és életkor szerinti megoszlása a térségek 3 típusa szerint is összehasonlítható.

— A nemzetközi területstatistikai ajánlások megkülönböztetik a városi, a városihoz hasonló és a vidékies területi kategóriát. Az Eurostat csoportosítása e 3 típust a népsűrűség, valamint az 1 négyzetkilométer területű cella településeinek lakónépessége szerint határozza el (EU [2021]). – NZ

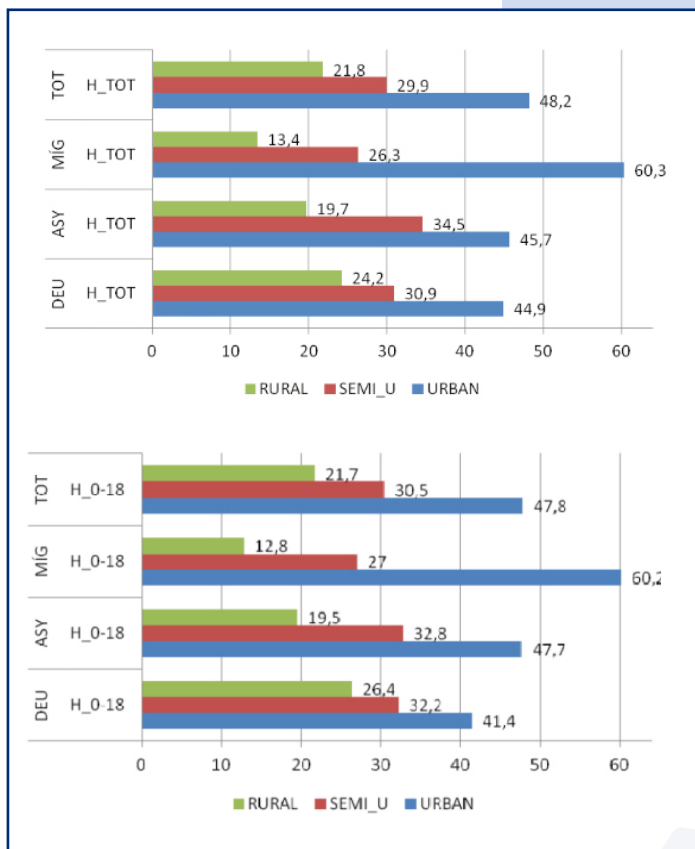
Összehasonlítható a válaszolóok és ebből a kiskorúak számaránya a bevándorló nélküli (DEU), a bevándorlót (MIG) és a menekültet (ASY) tartalmazó *magánháztartásokban* Németország térségeinek fent említett 3 alaptípusa szerint is.

A menekült Németországba érkezésének időpontja a hivatalos nyilvántartás alapján vethető össze a magánháztartásaik mikrocenzus szerinti létszámaival.

— A szövetségi bevándorlási nyilvántartás minden külföldi személy Németországba érkezésének adatát tartalmazza. A menekült érkezése a 2017. évi mikrocenzusban csak a magánháztartás kérdőívének változója, a közösségi háztartás kérdőíve ilyen személyes adatot nem tartalmaz.

A menekült létesíthetett magánháztartást (Priv) a kezdeti (átmeneti) közösségi háztartás (ASY) után. A bevándorló lakóhelye változik, ha városból vidékre, vagy ellenkező irányban vándorol az érkezését követően. – NZ

A felmért lakóhely eltérhet a menekült érkezésének évében regisztrált térségtől, településtől. A bevándorló többféle magán- és közösségi háztartásban lakhat és vándorolhat az országon belül az

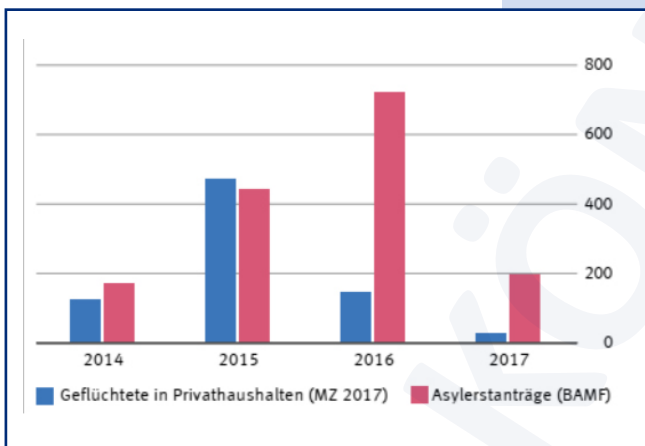

3. ábra: A válaszolók (bal oldali ábra), ebből a kiskorúak (0–18, jobb oldali ábra) számaránya a lakóhely jellege* és a térség 3 típusa szerint Németországban, 2017, százalék (válaszolók száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A magánháztartások a 3. táblázat oszlopai szerint: a minta egészében (TOT), ebből egyéb bevándorlóval (MIG), menekülttel (ASY) és bevándorló nélkül (DEU). A jobb oldali ábra a magánháztartásban felmért kiskorúak (0–18) százalékos számaránya. A magánháztartások térsége az Eurostat georeferencia rendszerének típusai szerint, a 2. ábra jegyzete szerint jelölve. A kiskorú menekültek (ASY, 0–18) mintegy 19,5%-a vidéki, 32,8%-a városihoz hasonló településen lakik.

4. ábra: A magánháztartásban lakó menekültek száma az érkezés időpontjának adatával a mikrocenzus (MZ 2017) és a hivatalos nyilvántartás (BAMF) szerint Németországban, 2014–2017, 1000 fő

*A 2017. évi mikrocenzus adata a magánháztartás (Priv) kérdőívében a menekült érkezésének nap-tári éve (bal oldali oszlopok). Ellenőrző adatsor a szövetségi hivatali nyilvántartás (BAMF) létszáma a menekültkérelem benyújtásának időpontja szerint (jobb oldali oszlopok). A közösségi háztartás (ASY) kérdőívei a menekült Németországba érkezésének évét 2017-ben nem tartalmazták.

érkezést, regisztrálást követően. A lakóhely térségének választása összefügg a helyi foglalkoztatási, képzési, családi stb. feltételekkel.

A hivatalos bevándorlási adatbázis tartalmazza a külföldiek státusát, ezen belül a regisztrált menekült érkezését, a menedékkérelem benyújtásának időpontját. A menedékes státus a nemzetközi konvenciók szerint kérelmezhető Németországban. A kérdőív a menekült státus több lehetséges indokát említi, ilyen a szökés, az üldözés, a kiutasítás. A válasz nem közli, hogy a menekültkérelem elbírálása milyen szakaszban tart, azt sem, hogy mikor adták meg a menedéket vagy a beadott kérelmet mikor utasították el a regisztrálást követően.

A regisztrált menekültek száma sokkal nagyobb az adminisztratív forrásokban, mint az egyes tárgyévekben érkezett menekülteké a 2017. évi mikrocenzus szerint. A szövetségi bevándorlási hatóság a 2014 és 2017 között benyújtott összes menedékkérelem mintegy 41,6%-át fogadta el. A 2017. évi mikrocenzus kérdőíve nem méri fel a menekült származási országát. A személyes adatok védelmével függ össze, hogy a menekültek elsődleges származási országát (igazolható állampolgárságát) csak kellően nagy részmintá esetén mérik fel. Más forrásokból ismertek a fontosabb háborús térségek (Szíria, Afganisztán stb.), amelyekből a legtöbb menekült érkezett Németországba.

A közösségi háztartásban lakó akkor lehet eleme a mikrocenzus mintájának, ha a menekültek elhelyezésére kijelölt intézményben írták össze. A felnőtt nélkül érkezett kiskorú menekült lakhat (átmenetileg) ettől eltérő rendeltetésű ifjúsági otthonban is. A regisztrált menekült közösségi háztartása lehet

például büntetés-végrehajtási intézmény, hajléktalanszállás, védett nők közösségi szállása stb. Nem mérték fel az ilyen egyéb rendeltetésű közösségi háztartásban lakó regisztrált menekülteket.

A 2017. évi mikrocenzus módszertana szerint felmért közösségi háztartások létszamaránya a menekültként nyilvántartott személyek egytizedét tartalmazza. Ugyanakkora ez a ráta évek óta több mint 25% a szövetségi bevándorlási hivatal és kiemelt gazdasági, munkaerőpiaci, valamint vándorlás- és menekültügyi kutatóintézetek évente ismételt panelvizsgálatának (Sozio-oekonomisches Panel – SOEP) mintáiban. Az összes közösségi háztartás 2016. évi részesedése a menekülthullám csúcsevében 46% volt.

A mikrocenzus eredményei torzíthatják Németország egyes demográfiai mutatóit, ahol a menekültek száma a ténylegesnél kisebb, a torzítás rontja a számított hivatalos statisztikai változók minőségét is.

A közösségi háztartásban lakó menekültek ritkán lépnek kapcsolatba a szomszédban élő németekkel, a velük töltött idejük kisebb, mint a magánháztartásban élők mintáiban. A menekültek kapcsolata a lakókönyvvel a közösségi háztartás mérete és földrajzi térsége szerint sokféle, a 20 főnél nagyobb és vidékies településen levő intézmények lakói inkább elszigeteltek a németektől a rendszeres panelvizsgálat 2018. évi eredményei szerint.

A panelvizsgálat longitudinális mutatói alapján elemezhető, hogy az érkezés évében közösségi háztartásban lakó menekült lakóhelye miként alakult 2018-ig (UNECE [2020]). A regisztrált menekültek mintájának egyharmada vidékies térségben lakott kezdetben. A panelvizsgálat 2018-as mintájának 30–40%-a az évek során a vidékies településből városi vagy városihoz hasonló térségbe költözött. Ennél kisebb arányú (7–10%) a városból vidékies térségbe költöző menekültek számaránya a panelvizsgálat ugyanebben a mintában.

Szoros a kapcsolat a közösségi háztartásban eltöltött évek száma és a menekült személy integrációját mérő indikátorok között. A magánháztartásba köl-

tözés valószínűsége annál kisebb, minél hosszabb a közösségi háztartásban töltött idő. A menekült (kezdeti) lakóhelyét a bevándorlási hatóság döntheti el, lényeges a szociális ellátás lehetőségei is. A kezdetben vidékies térségben lakó menekült esélye a társadalmi beilleszkedésre kisebb, mint annak, aki a Németországba érkezésekor magánháztartásban, városban lakott.

Összefoglalva megállapítható, hogy a 2017. évi mikrocenzus kérdőíve egymástól és a korábbiaktól is eltérően méri fel a külföldi állampolgár státusát, demográfiai alapadatait a magán- és a közösségi szállások szerint, azzal a kivétellel, hogy a menekültek életkora csak a magánháztartások kérdőívén szerepelt. A menekültet tartalmazó háztartások adatai a városi, a városihoz hasonló és a vidékies lakóhelyek szerint is elemezhetőek. A menekült nélküli magánháztartások tagjainak száma kisebb, mint a menekülteké, ahol több a kiskorú családtag. Az adminisztratív adatforrások szerint nagyobb a közösségi háztartásban lakó menekültek száma, mint a 2017. évi mikrocenzus mutatóiban. A torzítás oka, hogy a közösségi háztartásban lakó menekült kérdőívét a hivatalosan nyilvántartott bevándorlási alapadatokkal töltötték ki, személyes kikérdezés nélkül.

A mikrocenzus eredményeit kiegészítő panelvizsgálat felméri a bevándorlókat, ezen belül a menekültek lakóhelyeinek és azok térségi típusainak összefüggését a nyelvtudással, foglalkoztatással, a beilleszkedéssel, a lakóköznyezetben élőkkel tartott kapcsolattal és elemzi a kezdeti (sok esetben közösségi, átmeneti) lakóhelyet megváltoztató belső vándorlás alakulását (Manthei [2021], Sprandel [2018]).

A menekültekre is érvényesek a németországi oktatási, népegészségügyi jogszabályok. Kormányzati és széles társadalmi támogatást igényel, hogy a más kulturális háttérrel, hiányos nyelvismerettel érkező menekült fokozatosan megfeleljen a helyi normáknak (Dudek et al. [2022], Ziersch–Due [2018]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- DUDEK, V. – RAZUM, O. – SAUZET, O. [2022]: Association between housing and health of refugees and asylum seekers in Germany: explorative cluster and mixed model analysis. *BMC Public Health*, 48. sz. 1–9. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12458-1>
- MANTHEI, G. [2021]: The Long-Term Growth Impact of Refugee Migration in Europe: A Case Study. *Intereconomics*, 50–58. <https://doi.org/10.1007/s10272-021-0951-3>
- SPRANDEL, A. [2018]: Housing and integrating refugees in Hamburg. *Field Actions Science Reports*, Special Issue 18. 20–25. <https://journals.openedition.org/factsreports/4696>
- UNECE [2020]: *Guidance on the use of longitudinal data for migration statistics*. Geneva, United Nations. <https://unece.org/sites/default/files/2021-03/ECESTAT20206.pdf>
- ZIERSCH, A. – DUE, C. [2018]: A mixed methods systematic review of studies examining the relationship between housing and health for people from refugee and asylum seeking backgrounds. *Social Science & Medicine*, 199-219. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.07.045>